

Fatih Fuat Tuncer, *Türkiye-Arnavutluk İlişkilerinde Kimlik ve Söylem*, Cinius Yayınları, I. Baskı, İstanbul, Haziran 2020, 342 Sayfa, ISBN: 978-625-7863-50-6.

Uğur SEZER*

“Türkiye-Arnavutluk İlişkilerinde Kimlik ve Söylem” isimli eser Doçent Doktor Fatih Fuat Tuncer’in doktora tezinin kitap haline dönüşmesi ile ortaya çıkmış bilimsel bir eserdir. Bu eserde Avrupalılaşma/ Batılılaşma süreci ile ötekilik söylemleri arasında güçlü bir ilişki olduğu ve karşılıklı algıların dış politikayı etkileyebileceği hipotezini sınamak üzere Türkiye ve Arnavutluk dış politikalarını ve ötekilik söylemlerini karşılaştırmalı analize tâbi tutmak amaçlanmıştır. Eserin bir diğer amacı ise, iki ülkenin Balkanlara dair geleneksel politikalarının Avrupalılaşma/ Batılılaşma

* Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, ORCID: orcid.org/0000-0001-9913-3812, E-posta: ugursezer03260326@gmail.com

serüvenine uygun olarak değişim geçirip geçirmediğini incelemektir.

Çalışmanın kuramsal alt yapısını yaşadığımız dünyayı sosyal bir bağlam olarak ele alan inşacı yaklaşım oluşturmuştur. Eser kaynakça yönünden Arnavutça kaynaklarından yararlanılmış olması yönüyle de önemlidir.

Eser, “İçindekiler - Şekiller Listesi - Görseller Listesi - Kısaltmalar Listesi - Önsöz (s. 11-14) - Giriş (s. 15-22); Birinci Bölüm: Uluslararası İlişkiler ve İnşacılık Yaklaşımı (s. 23-78), İkinci Bölüm: Arnavut ve Türk Kimliklerinin İnşası (s. 79-182), Üçüncü Bölüm: Türkiye - Arnavutluk İlişkileri ve Karşılıklı İmgeler (s. 183- 300), Sonuç (s. 301-308), Kaynakça (s. 309-342)” kısımlarından oluşmaktadır.

Kitabın “Giriş” (s. 1-5) kısmında konu, amaç, Kuramsal Çerçeve, Yöntem, Varsayım, Kapsam, Sınır ile İçerik hakkında bilgiler verilmiştir. Buna göre, eserin kuramsal çerçevesini İnşacı yaklaşım oluşturmuştur. İnşacılık, aktörler (devletler, devlet dışı aktörler, bireyler) ile uluslararası çevre arasındaki etkileşim sonucunda oluşan fikir ve normların devletlerin çıkarlarını, kimliklerini, tutum ve davranışlarını, dış politikalarını hatta uluslararası sistemin yapısını etkilediğini savunmaktadır. İnşacılık ayrıca milliyetçilik literatüründe yer alan “ilkçi” açıklamalara karşı, modern ulusal kimliklerin güncel-tarihsel-kültürel gelişmeler içinde inşa edildiklerini veya Hobsbawm’ın belirttiği gibi icat edildiklerini ileri sürmektedir (s. 16). İnşacılar, özneler arası yapıların, yani ortak kimlik, birikim, kültür, değer ve normların uluslararası ilişkilerde belirleyici ve değiştirici olduğu noktasından hareket ederler. Bu doğrultuda çalışmanın yöntemi olarak genel dış politika ile biz/öteki söylemleri arasındaki ilişkiye odaklanan bu çalışma bir dizi örnek olayın ışığında gerçekleştirilmiştir. Her iki ülkedeki resmî kurumların ve siyasilerin yaptığı açıklamaların ülke medyalarına nasıl yansıdığı da çalışma kapsamında incelenmiştir (s. 17-18).

“Uluslararası İlişkiler ve İnşacılık Yaklaşımı” (s. 23-78) olarak isimlendirilen birinci bölümde Uluslararası İlişkilerde Temel Kuramlar ve Dış Politika Analizinde Yapı - Eden (Structure - Agent) Tartışması içerisinde Geleneksel Yaklaşımlar, Eleştirel ve Postmodern Yaklaşımlar, İnşacılık / Konstrüktivizm ile Uluslararası İlişkiler ve Kimlik Tartışması anlatılmaktadır. Bunlardan eserin de kuramsal çerçevesini oluşturması nedeniyle özellikle İnşacılık Yaklaşımı üzerinde durulmuştur. Uluslararası İlişkiler disiplini İnşacılık kuramı ile ilk kez tanıştıran yazar olması nedeniyle Nicholas Onuf, özellikle, 1989 yılında çıkarmış olduğu *World of*

Our Making kitabı ile uluslararası ilişkilerde yaşanan tartışmalara yeni bir bakış açısı kazandırmayı başarmıştır. İnşacılığın uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde tartışılmasını sağlayan teorisyen olarak ise Alexander Wendt'in 1999 yılında yayınlanan *Social Theory of International Politics* kitabının önemli olduğu belirtilmiştir. Yine Soğuk Savaş sonlarına doğru ve sonraki dönemde Doğu Avrupa ve Balkanlar'da yaşanan dönüşüm, kimlik temelli yeni tartışmalar ve Yugoslavya Savaşı gibi olaylar inşacılık yaklaşımına ilgiyi arttırmıştır (s. 57-65). İnşacı bakış açısına göre “kimlik” ve “öteki” yeniden inşa edilebilir ve tanımlanabilir kavramlardır. Ulus devletin kendini tanımlamasındaki en önemli dayanak noktası olan ulusal kimlik kavramı günümüzde çokça tartışılmaktadır. Bu açıdan ulusal kimlik milliyetçilik ideolojisi ile bağdaştırılmaktadır. Yazarın anlattığı üzere, bireyin veya toplumun kimliğinin bilincine varabilmesi için kimden ve neyden farklı olduğunu bilmesi önemlidir. Bu noktada karşımıza “öteki” kavramı da çıkmaktadır. İnşacı yaklaşım, devletleri kimlikleri olan sosyal aktörler olarak tanımlar. Ulusal kimlik oluşumunda dil, din, coğrafya gibi objektif ve kolektif hafıza, kültürel pratikler ve semboller gibi sübjektif unsurlar gereklidir. Zira devlet kimliği de kolektif hafızayı oluşturan sembollerle oluşturulmaktadır (s. 69-77).

Eserin “Arnavut ve Türk Kimliklerinin İnşası” (s. 79-182) olan ikinci bölümünde, Nuray Bozboru, Mehmet Hacısalihoğlu, Barbara Jelavich, Miranda Vickers, Stavro Skendi gibi önemli yazarların ulusçuluk konusundaki çalışmalarına değinilmiştir. Buna göre, Arnavut ulusçuluğu diğer Balkan milliyetçiliklerinin yayılmacı politikalarına karşı ortaya çıkmış, bu nedenle de Balkanlardaki diğer ulusal hareketlere göre daha geç oluşumunu tamamlayabilmiştir. Arnavut kültürel hareketinin başlangıcında Romanya'da yaşayan Naum Vekilharci, İtalya'da yaşayan Jeronim De Rada, Mısır'da yaşayan Thimi Mitko gibi isimler oldukça önemli görülmele beraber 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Arnavutçuluğun en önemli noktası olmuştur. Nitekim Prizren Birliği bir Arnavut devleti kurmak için ilk örneği oluşturmuştur. Prizren Birliği'nden sonra “*Özerk Arnavutluk Meselesi*”, Makedonya Sorunu ile yeniden gündeme gelmiş ve Arnavutlar 1897 ile 1899 yıllarında Peja (İpek)'de toplantılar düzenlemişlerdir. Diğer taraftan Arnavutlar için II. Meşrutiyet dönemi oldukça iyi başlamış, birçok Arnavut kültür dernekleri açılmış, Arnavutça dergi ve gazeteler yayınlanmıştı. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Arnavutlar arasındaki gizli çekişme 1908 Genel seçimleri sonrasında gün yüzüne çıkmıştı. Arnavut mebuslar İttihatçıların yönetimini eleştirmişler milli eğitim ve milliyet meselesini sık sık gündemde tutmuşlardı. Gerilim giderek artmış ve isyanlar 1912 yılında

genel bir isyana dönüşmüştü. Balkan Savaşı sırasında Osmanlı'nın Berat mebusu İsmail Kemal Bey'in girişimi ile 28 Kasım 1912'de Avlonya (Vlora)'da bir kurul toplanarak kendisini *Ulusal Arnavut Meclisi* ilan etmişti.

I. Dünya Savaşı'nda birçok ülkenin işgaline uğrayan Arnavutlar, 3 Ağustos 1920'de imzalanan Tiran Antlaşması ile bağımsızlıklarını tekrar kazanmışlardı. Arnavutluk'ta Zogu dönemi Mussolini İtalyası'nın 7 Nisan 1939 tarihinde Arnavutluk'u işgal etmesine kadar sürmüştü. Ardından meclisi toplayarak Cumhuriyet'i ilan eden Enver Hoca 1944-1985 arasında Arnavutluk lideri olmuştu. Enver Hoca dönemi başlı başına bir kimlik inşası dönemi olmuştu. Bu dönemde Arnavutluk'ta tarih yazımı ilk olarak kurumsallaşmış ve bilimsel/akademik çalışmalar sistemli hale gelmişti. Özellikle, 1972 yılında bütün enstitüleri bünyesinde toplayacak olan *Arnavut Bilimler Akademisi (Akademia Shkencave e Shqipërisë)*'nin bu süreçte en önemli rolü aldığı görülmektedir. Tiran Üniversitesi'ne bağlı Tarih ve Dil Enstitüsü'nün "*Genel Arnavutluk Tarihi (Historia e Shqipërisë)*" kitabı 1959 ve 1965 yılında iki cilt olarak yayınlanmıştı. Yine 1964 yılından itibaren "*Studime Historike (Tarih İncelemeleri)*" ve "*Studime Filologjike (Dil İncelemeleri)*" dergileri bu enstitü tarafından yayınlanmaya başlamıştı. Arnavutluk 1967 yılında dünya üzerinde resmi olarak Ateistliği kabul eden ilk devlet olmuştu. Enver Hoca 1978'den itibaren dış dünyaya kapalı olarak "*Hocaizm (Hoxhaism)*" adı verilen kendine has bir sistem kurmuştu. Enver Hoca'dan sonra ülkede farklı isimlerin başa geçtiği görülmektedir. Ülkede yaşanan devalüasyon ve banker krizi 1997 yılındaki iç savaşı ortaya çıkarmıştı. Bu çatışmalarda yaklaşık 2.000 insan yaşamını yitirmiş olaylara Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi müdahale etmişti. Ancak 1999 yılında Kosova ve Makedonya'daki Arnavut sorunu kimlik inşasını da derinden etkilemişti. Arnavutluk'ta 2013 yılındaki seçimleri "*Avrupalı Arnavutluk İttifakı*" olarak kazanan Edi Rama'nın ülkedeki çok kültürlülüğü bir zenginlik olarak gördüğü ve kimlik politikalarını buna göre düzenlediği görülmektedir (s. 80-122).

Arnavut kimliğinin inşasında olduğu gibi Türk kimliğinin inşası da dil etrafında şekillenmişti. Osmanlı tarihinde ve ulus inşa sürecinde büyük etki bırakacak olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Ayastefanos Antlaşması, Arnavut ve Türk kimlik inşasının yollarını ayırmak zorunda kalması olarak yorumlanmıştır. Bu dönemde Gaspıralı İsmail (1851-1914), Yusuf Akçura (1876-1935) ve Ahmet Ağaoğlu (1868-1939) gibi öncüler Türkçülük ideolojisinin temellerini atmaya başlamışlardı.

Kimlik inşası açısından başlıca dernekler ve başlıca dergilerin bu dönemde kurulduğu görülmektedir. II. Meşrutiyet döneminde Arnavutların Latin alfabesine geçmeleri Türk aydınları tarafından yakından takip edilmişti. I. Dünya Savaşı sonrasında 19 Mayıs 1919'ta başlayan süreç aslında bir anlamda da modern Türk kimliğinin inşa sürecidir. Türk ordusu, 13 Eylül 1921'deki Sakarya Savaşı ile Türk milliyetçiliğinin de Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki kaderini çizmiştir. Sonraki süreçte Büyük Millet Meclisi 1 Kasım 1922'de Saltanatı kaldırmış ve 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile modern bir kimlik yaratma süreci başlamıştı. Dil konusu, Atatürk'ün üzerinde en çok durduğu meselelerden birisiydi. Bu nedenle Türk Dil Kurumu kurulmuş ve Türk Dil Kurultayları yapılmıştı. Ulus inşa sürecinde ele alınan Türk Tarih Tezi ve Türk Tarih Kurumu'nun kurulması kimlik inşasının bir diğer adımıydı. Nitekim Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de hayata gözlerini yumması ile Türk kimliğinin yeniden yorumlanmasının en büyük mimarı tarih sahnesinden çekilmişti. Eserin bu bölümünün devam eden kısmındaysa yakın tarihin önemli olaylarına vurgular yapılmıştır (s. 122-182).

Çalışmanın üçüncü bölümü “Türkiye-Arnavutluk İlişkileri” ve “Karşılıklı İmgeler” olarak iki ana başlık halinde incelenmiştir. Buna göre Arnavutluk ile Türkiye arasındaki ilk diplomatik antlaşmalar Aralık 1923'te İstanbul'da imzalanmış ve ilişkiler iyi başlamıştı. Ancak Kral Zogu'nun 1936 yılında kız kardeşini II. Abdülhamid'in oğlu Abid ile evlendirmesi ve o dönem Türkiye'nin Arnavutluk Büyükelçisi Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Tiran'dan ayrılması gibi olaylarla ilişkiler tekrar bozulmuştu. Enver Hoca döneminde ilişkiler bozuk ilerlemesine rağmen Arnavutluk, Kıbrıs Sorunu'nun başından itibaren Türkiye'nin yanında yer almıştı. Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs üzerine yapılan oylamalarda Türkiye lehine oy kullanan birkaç ülkeden hatta tek sosyalist ülkenin Arnavutluk olduğu görülmektedir. Son dönemde iki ülkenin üst düzey devlet adamları arasında karşılıklı ziyaretler hızlanmıştır. Örneğin, 2012 yılında İstanbul'da düzenlenen “*Balkan Savaşlarından Balkan Barışına*” konferansına dönemin Arnavutluk Dışişleri Bakanı Edmond Panariti de katılmıştı. Yine 2012 yılında Trakya Üniversitesi'nde Arnavutluk'un bağımsızlığının 100. Yılı sebebi ile “*Türkiye-Arnavutluk İlişkileri*” isimli konferansa Arnavutluk Dışişleri Bakanı yardımcısı Edith Harxhi'yi göndermişti. Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan, 13 Mayıs 2015'te Tiran'a ziyarette bulunmuş ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yaptırılan *Namazgah Camii*'nin temelini atmıştı. Aynı yılın Nisan ayında Çanakkale Savaşları'nın 100. yılı törenleri nedeni ile Cumhurbaşkanı Nishani

Çanakkale'ye gelmiş ve Sözde Ermeni Olaylarının 100. yılı sebebi ile Türkiye'nin uluslararası arenada yalnızlaşmasına karşı Arnavutluk'un Türkiye'nin yanında olduğunu vurgulamıştı (s. 183-225).

İki ülke arasındaki ilişkilerde Kosova konusu da önemlidir. İbrahim Rugova'nın devlet başkanı seçilmesinin ardından Kosova'da yaşananlar bir insanlık dramı olarak Türk medyasında yer bulmuştu. Kosovalı mültecilere yardım için Muazzez Ersoy ve Ajda Pekkan gibi sanatçılar yardım konseri düzenlemişlerdi. Sırbistan 24 Mart 1999 tarihindeki NATO'nun müdahalesi sonrası aynı yılın Haziran ayında Kosova'dan tamamen çekilmiş ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı ile Kosova'ya özerklik tanınmıştı. Harekât sırasında Türkiye, Bakanlar Kurulu'nun 27 Nisan 1999 tarihli kararıyla NATO savaş uçaklarına üslerini açmış yine bölgeye konuşlandırılacak olan KFOR gücüne 30 Haziran 1999 tarihinde 1000 kişilik bir kuvvet yollamıştı. 2001 yılında Kosova krizinin Makedonya'ya sıçraması ile Türkiye hem Makedonya hem de Arnavutluk arasında bir arabulucu rolü üstlenmiş 2001 yılında imzalanan *Ohri Çerçeve Antlaşması* ile çatışmalar sona ermişti. Arnavutluk Elbasan şehrinde NATO bünyesinde insani yardımların koordinasyonu için kurulan AFOR'a (Albanian Force) Türkiye, İzmir Foça'dan 400 kişilik bir birlik yollamıştı. NATO operasyonunun sona ermesinin ardından yardımlarından dolayı Türkiye adına Türk Büyükelçiliğine "*Rahibe Teresa Madalyası*" verilmişti. Kosova'da 23 Nisan'ın Türk Bayramı olarak resmî tatil ilan edilmesi ve Prizren'de Türk taburunda düzenlenen 30 Ağustos Zafer Bayramı gibi kutlamalara Kosovalı siyasetçilerin en üst düzeyde katılım göstermesi önemlidir. Ayrıca, çoğunlukla Türklerin yaşadığı Mamuşa'daki liseye Kosova Eğitim, Teknoloji ve Bilim Bakanlığı'nın onayı ile *Atatürk Lisesi* adı verilmişti (s. 226-261).

İlişkilerdeki tüm bu olumlu yönlere rağmen Arnavutluk ve Kosova tarihyazımında Osmanlı olumsuz imgelerle anlatılmaktadır. Bu konuda eserde Prof. Dr. Bülent Bilmez'in çalışmasına atıf verilmekte ve Arnavut tarihyazımında Osmanlı ve Türk imgesinin birbirinin yerine kullanıldığını ve anakronik kullanımın arkasındaki kafa karışıklığının öğrencilere de geçtiği vurgulanmaktadır. Ancak Fatih Fuat Tuncer kendi yüksek lisans tezinden Kosova tarih yazımını anlatırken ise Osmanlı ve Türkiye imgesinin birbirinden ayrıldığını ve Türkiye imgesinin olumlu anlatıldığını söylemektedir. Kosovalı yetkililer 2016 yılından itibaren yenilenmiş tarih ders kitaplarının kullanılacağını açıklamışlar ve nefret uyandıran kelimelerin kitaplardan çıkarıldığını bildirmişlerdir (s. 261-276).

Eserin son kısmı ise “Yeni Osmanlılık” geleneği üzerinde durmaktadır. Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu’nun “*Stratejik Derinlik*” isimli eserine göre, Osmanlı tasfiyesi sonucunda Balkanlarda jeo-politik ve jeo-kültürel boşluklar ve yeni çatışma alanları ortaya çıkmıştır. Bu iddia için özellikle Bosna ve Kosova savaşı sonrasında yaşananlar örnek verilmiştir. Bununla beraber Ahmet Davutoğlu’nun sık sık Osmanlı içerisindeki Arnavut Sadrazamlara değinmesi ve Arnavut kökenli aydınlar üzerinden verdiği örnekler ise Arnavut medyasında sıkça tartışılmıştır. Eserde bu konular üzerine yorumlar yapan Makedonya Arnavutlarının siyasi lideri Arben Xhaferi’nin (2012 yılında vefat etmiştir), Makedonya’da muhafazakar Arnavutları temsil eden “*Levizja Besa*” isimli siyasi partinin liderlerinden ve Shenja dergisinin editörlerinden olan Afrim Gashi’nin, Makedonya’da Avrupa Entegrasyon Bakanı olarak görev yapmış Teuta Arifi’nin, Katolik bir Arnavut olan Ndue Ukaj’ın, Kosova’da Şecaettin Koka’nın, Arnavutluk’ta çevirmen ve gazeteci olarak tanınmış olan Pirro Misha’nın, Tiran Üniversitesi Medeniyetler Tarihi bölümünden Agron Gjekmarkaj’ın ve sosyoloji alanında öğretim görevlisi olan Enis Sulstarova’nın görüşlerine yer verilmiştir (s. 276-300).

Sonuç olarak, Türkiye ve Arnavutluk’un kimlik aidiyetlerinin kurgulanmasında sahip oldukları ortak geçmişin devletlerin siyasi yumuşama ve gerilimlerine bağlı olarak değişkenlik gösteren bir araç olarak kullanıldığı iddiası çalışmada verilen örnek olaylar ile doğrulanmıştır. Türkiye ve Arnavutluk dış politikasının, iki ülke ilişkilerinin tekrar kurulduğu 1991 yılından bugüne Avrupalılaşıma/Batılılaşma yönünde ivme kazanması görüldüğü üzere karşılıklı algıları da değiştirmektedir. Bu yönleriyle ele aldığımız eser, Kimlik ve Söylem konularını ele alması bakımından alanında önemli bir boşluğu doldurarak Balkan tarihi ve uluslararası ilişkiler literatüründeki yerini almıştır (s. 301-308).